

Gál Vilmos

Kövekből embereket teremteni

Részletek a *Latrok ideje. Erdély, 1848–1849* című történelmi regényből

[...]

A Malomároktól visszafelé gyorsabban haladtak, mert az út kényelmesen lejtett a belváros felé. Egyre jobban besötétedett, és mire a kollégium bejáratához értek, már a csizmájuk orra hegyét is alig látták. A professzor a gondolataiba merülve fordult be a kapun, de a három ifjú a fogadó felé fülelt, ahonnan szokatlan lárma hallatszott. Látták, hogy a Biasini-gyorskocsi körül jókora tömeg verődött össze, amelyet a terasz lámpásainak fénye világított meg. Kérlelően néztek Zeykre, aki csak most vette észre a tumultust.

– Mi az? Mi történik ott? – tért magához az öreg a elmélkedéséből. – Jó, menjenek, és tudják meg, mi az a had-delhadd, de a lustrálásra visszaérjenek!

A három diáknak se kellett több, rohanvást tették meg a rövid utat. A postakocsi körül negyvenen is lehetnek már, és a tömeg egyre dagadt. A batár ajtajának fellépőjén egy jól öltözött férfi állt, tollbokrétás kalpagját a feje tetejére csapta, és éppen szavalt. A szíve fölött tenyérnyi piros-fehér-zöld kokárdát viselt. Ádám észrevette, hogy a kalapja tollai is a nemzet színeiben tündökölnék.

A vers refrénjét, melyet a férfi mély baritonján zengett szerteszét a téren,

a sokadalom önkéntelenül átvette, és együtt kiáltotta:

– ...A magyarok Istenére esküszünk, esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!

A három fiú önkéntelenül a többiekkel kiáltotta a sorokat. Farkas háta lúdbőrözni kezdett, és amint a barátaira nézett, látta, hogy azokat is hasonlóképpen magával ragadta a hév.

A szavaló folytatta a verset.

– Hol sírjaink domborulnak, unokáink leborulnak, és áldó imádság mellett mondják el szent neveinket.

Újra a refrén következett, ekkor már többen lehettek száznál is a téren. A magyarok esküje végigdübörgött a sokaságon.

A férfi elhallgatott. Ez volt hát az utolsó strófa. Néhány pillanatig néma csend ült a tömegben. A kokárdás ekkor papírköteget vont elő dolmánya belső zsebéből, és újra beszélni kezdett.

– Amint mondtam, Petőfi versét elszavalták a Múzeum lépcsőjéről. Tízezer ember lepte el a teret, magam is ott voltam, tudom! Jókai felolvasta az ifjak tizenkét pontos követelését! Itt van, olvassátok, barátaim!

Azzal lenyújtotta a lapokat, az enyediék pedig szétosztották. Az egyik Ádámhoz került. Összehajolva olvas-

ták. Minden pont maga volt a forradalom, a remény, a szabadság, de a legutolsó dobogtatta meg leginkább a szívüket: Unio! Csak ennyi állt ott. De milyen sokat jelentett ez az erdélyieknek! Egyesülést újra, egy hazában!

– Mi volt hát Pesten? – kérdezte döbbenetben Balázs.

Egy középkorú férfi, aki előbb érkezett náluk, diadalmasan nézett rájuk.

– Forradalom, diák urak, forradalom! Petőfiék négy napja felforgatták a várost.

[...]

Május 29-én délelőtt 11 óra, vasárnap. Rendesen ilyenkor templomban ül az ember, most a Redutban. Ma korábban volt az istentisztelet, a Szent Mihály-templomból áramlik át a tömeg. A Redut tömve. A terem karzata csupa május, csupa virágcsokor: ragyogó fejek girlandja, ott ül az erdélyi nemzet hölgykoszorúja. Csinos, színes sokaság, meglepően sok női arc feszül érdeklődve a zöld asztal felé. Báró Puchner Antal jön, magyarul nyitja meg az utolsó rendi diétát Erdélyországban. A hallgatóság már ettől elolvad, bár erősen racscol az öreg tábornok. Puchner, miután befejezi a rövid megnyitószövegét, a szárnysegédjei kíséretében azonnal távozik.

Néhány ifjú kancellista az ablakból az utcán álló tömegnek üvölti a történeteket.

A nők karzatán, az első sorban ott ül Júlia. A kalapja nemzeti színben pompázik, ahogy a legyezője is. Farkast keresi a szemével, de ő még a termen kívül, Wesselényi mögött ácsorog. A lány Ádámnak integet, aki büszkén

feszít az újságírók asztalánál. Jakab Elek és Urházy között kapott helyett, szemben vele Kőváry László ül, az *Ellenőr* főszerkesztője. Az *Ellenőr* új lap volt, csupán május elején jött ki az első példánya, és a konzervatív *Múlt és Jelen*-t váltotta fel, bár a hangneme mérsékeltebbé vált, és közelebb került a centrumhoz. Ott van Ocsvai főszerkesztő is, és mellette Brassai Sámuel, a polihisztor professzor, aki a *Híradó* vasárnapi mellékszámát szerkeszti.

A központi zöldasztal főhelyén idősebb Bethlen János gróf foglal helyet, ő kapta a levezető elnökség fontos feladatát. Mellette harcostársai: Kemény Dénes, Szász Károly, Berde Mózes, a székelyek reménysége.

A hangzavar óriási volt a teremben, ám a zúgás még erősebbé vált, amikor Teleki Domonkosra támaszkodva belépett Wesselényi Miklós báró. A vak nagyúr hatalmas felsőtestét fekete dolmány fedte, mellkasán tenyérnyi kokárda virított. A zúgás elcsendesedett, a nők szemébe könnyek toltak, szánták az egykori nagy bajnokot.

Aztán felzúgott a terem.

– Éljen Wesselényi! Éljen a vezérek vezére! Éljen Erdély legnagyobb fia!

A követek körbevették rég nem látott vezérüket, és boldognak érezte magát, aki kezet szoríthatott vele.

Amint csönd lett, Kemény Dénes felolvasta a királyi leiratot. A terem újra felzúgott, mert a leirat latinul íródott, és az unio kérdését csupán a harmadik pontban érintette.

Wesselényi az elégedetlenség moraját hallva felállt, hogy elejét vegye a nagyobb bajnak.

– Barátaim, a leirat szövege bizonyára hibás. Tollhiba. Az unio dolgát kell az első helyre tenni, azt tárgyaljuk.

Ováció, Bethlen jóváhagyta a gordiszi csomó illetően elvágását.

Kemény Dénes állt fel, és olvasni kezdte az unióról megszerkesztett törvénycikk tervezetét. Utána Szász Károly következett, és a magyar országgyűlésre küldendő erdélyi követek ügyéről beszélt. A tömeg megint elégedetlenkedett, nem értette, mire ez a céció, hogy az uniót nem elég kiáltani, még törvénybe is kell iktatni, amit majd a király szentesít.

Ekkor az elnök felszólította a megjelent négy erdélyi nemzetet, hogy tegyen nyilatkozatot.

A magyarok szívvel-lélekkel üdvözölték az uniót.

A székelyek azt óhajtották, hogy a törvényjavaslat tárgyalása előtt a székely határőrséget nemzetőrséggé szervezzék.

A szászok követei, Schmidt Konrád és Roth Ágoston a törvényjavaslat kiosztását kérték, hogy a követek előbb tanulmányozhassák a kérdést.

A románok részéről Bohoczai Sándor, Hátszeg város követe szólalt fel, és azt kívánta, hogy a törvénycikkbe az oláh nemzet jogegyenlőségét is foglalják bele.

A kormánypárti erdélyi követek, Wesselényivel az élen elégedetlenek voltak. A számszerű többség ugyan létrejött, de a magyar hangadók azt akarták, hogy az unió minden kikötés nélkül, egyhangúlag legyen elfogadva.

Három órája tartott a vita, amikor Bethlen felfüggesztette az ülést azzal, hogy délután öt órakor ismét összeülnek. A ravasz gróf azt remélte, hogy a köztes időben, a színpalak mögött sikerül meggyőzni a követeket. [...] Este Wesselényi háza előtt fáklyákkal tisztelgett az ifjúság. Urházy György

tolmácsolta az ifjak buzdító szavait, mire a vak báró hosszan és megrázóan válaszolt. Sokan zokogtak a tömegben, annyira meghatotta őket Wesselényi közvetlen, testvéri szónoklata. A báró mellett ott állt Farkas is az erkélyen, és komoran bámulta a tömeget. Julit kereste a szemével, de nem találta. Hej, de lennék most inkább odalent, mint idefenn, gondolta.

Másnap, május 30-án ismét összeült a diéta. A Redut előtt díszöltönyös városszolgák álltak sorfalat. Tíz óra tájt már egy gombostűt sem lehetett leejteni sem a Belmonostor utcában, sem az ülésteremben. Gazdag zsinórzatú dolmányok, selyem- és bársonymenték, kövekkel díszített kalapforgók, rajtuk kócsagtoll, a padlathoz koppanó ősi kardok. A csizmákon ezüstsarkantyúk pengenek, igazi keleti díszbe öltözött magyar kavalkád: az erdélyi háromszáz rendi követ.

Egymás után megjöttek a gazdag főurak is, huszárok kísérte hintóikon. Feltűnt Macskássy főpostamester hatalmas alakja kék díszmagyarban, a gubernális posták színében. Nyomában gróf Teleki József érkezett, a főkormányzó. Ökegyelmességét a consiliarusok és titoknokok hada követte.

A zöld asztalt lassan körbeülték. Ott voltak az ítélmesterek, a tollvivők, hátuk mögött a királyi tábla írnokai álltak. A főkormányzó megnyitotta az ülést, és ismét elővették az unió ügyét. Wesselényi felállt, mindenki a szokásos hosszú, dörgedelmes szónoklatra számított, ám a báró minden bevezetés nélkül elfogadásra ajánlotta az uniótörvényt. Nagyobb hatást keltett ezzel, mint bármi szónoklattal. Az egész terem talpra pattant, a sarkantyúk és a kardok csengtek-bongtak, a kalpagok

Gardrób

a levegőbe repültek, míg a női karzaton a nemzeti színű kendők lobogtak, és felhangzott ezer torokból az unió élte-tése. Ekkor azt a zászlót, amit nemrég a pesti ifjúság küldöttsége hozott, és jó előre összegöngyölve odakészítette maga mellé, Urházy hirtelen megragadta, kibontotta és a terem közepére rohant, éppen Wesselényi előtt állt meg vele. Farkas odalépett urához, és a fülé-be súgta, mi történik. A báró, akinek az arcához ért a zászló selyme, előrenyúlt, megragadta a lobgót és a szívéhez szo-rította.

Szász Károly kihasználta a jelenet hatásosságát, és felkiáltott:

– Miután mindenki lobogtatja a ken-dőjét, és minden követ a kardját csör-teti, ebből világosan következik, hogy a rendek és a közönség egyetértésben vannak. Kérem tehát az országgyűlés elnökét, hogy nyilvánítsa ki hivatalo-san az unió létrejöttét Magyarország és Erdély között!

A terem egyetértően morajlott fel, ekkor Kemény Domokos kért figye-lmet.

– Már nem mint Erdély, hanem mint Magyarország polgára szólok! Arra akarom kérni a rendeket, hogy ha az unió mellett nem is, de ellene engedjenek szót emelni, ha valaki azt óhajtana. Ne mondhassa senki, hogy az ellenvéleményeket elfojtottuk!

Kemény a beszéde alatt végig a szász követeket nézte, egyértelmű volt, rájuk gondol.

Roth Ágoston, Brassó követe magá-ra vette a célzást, és felemelkedett.

– Látjuk és értjük, hogy a nemes ma-gyar és a székely nemzet az egyesülést a leglelkesebb, a legihletettebb egyetér-téssel, a leghőbb nemzeti óhajításuknak nyilvánították, ezért megfontoltuk a

döntésünket, és pártoljuk az unió dol-gát, azzal a kitételrel, miszerint a jelen országgyűlés által ez ügyben hozott törvényjavaslatot csak őfelsége, szeret-tett fejedelmünk és királyunk legfel-sőbb akarata teheti kötelező törvénné. Azt is kinyilvánítjuk, hogy Erdély a magyar korona tagja, ezért az uniót a Pragmatica Sanctio fenntartása mellett tudjuk csak elfogadni.

Ezekre a szavakra valamennyi szász követ feláll, és megerősítette szószó-lójukat:

– Csatlakozunk a brassói követ ki-jelentéséhez.

Ami ezután történt, azt alig lehet szavakkal leírni. Az öröm és a lelke-sedés felborította a rendet, és a karzat közönsége éljenezve az ülésterembe tódult. Egyetlen hatalmas gomolygó masszává olvadt össze a nézők és a sze-replők sokasága. Kipirult arcok, öröm-mámorban fürdő tekintetek. Emberek, akik addig sosem látták egymást, most összeölelkeztek, csókok csattantak a vad örömben. Farkas Júliát kereste a tömegben, és amint megtalálta, átfogta derekát, és megcsókolta. Ádám Urházy vállát lapogatta, míg Ocsvai az ellen-fél főszerkesztővel, Kőváryval borult össze.

Berzenczey László, az egyik székely követ lekiáltott az ablakból:

– Az unió kimondatott!

Az utcán erre a tömeg tombolni kezdett, azonnal látni akarták a szász követeket és Lemeni püspököt.

– Éljen Magyarország! Éljen az unió!

A teremben nagy nehezen elcsen-desülnek az emberek, és végre Teleki József, a főkormányzó magához ragad-ja a szót:

– Tekintetes Karok és Rendek! Azt hiszem, most már elnökileg is kimond-

hatom, hogy az Unió az összes akarattal ezennel elfogadtatott!

Újra taps, éljenzés. Közben Schmidt Konrád és Lemeni püspök leért az utcára. Schmidtet a tömeg a vállára kapta; és úgy vitték körbe. Az öreg püspököt karosszékre ültették, azzal hordozták az utcákon. Amikor a főtéren végre lerakták, elébe térdelt egy ifjú magyar, és a püspök ölébe helyezett egy lobogót, amelyen a szokásos felirat díszelgett: „Unió vagy halál!”

– Atyám! Áldd meg ezt a zászlót!
– kérte.

Ioan Lemeni lassan fölemelkedett. Tekintetét az égnek fordította, reszkető kezét a zászló fölé emelte, és hangosan fohászkodott:

– Legyen Isten szent áldása az unión és a hazán!

Nem messze tőle Bärnuțiu támasztja a falat komoran, karba font kézzel. Mellette a szigorú Axente Sever és a gőgös Avram Iancu áll.

Új időkre várnak. A latrok idejére.

[...]

Szótlanul, szinte futva mentek a zalatnai úton. Nem beszélhettek magyarul, mert szemből folyamatosan özönlő, zsákmánnyal megrakott móc siserehad meghallhatta volna az idegen szót.

Farkas nem akart megpihenni éjszákára sem, és csak mentek, mentek a hold fényében egész álló éjjel, Simion pedig nem mert szólni, hogy egyenek, és aludjanak, tudta, most ez hiábavaló próbálkozás volna. Közben, amikor egyedül maradtak az éjszakai úton, elmondta, hogy mi történt Ompolygyepűnél.

Farkas akkor megállt, megragadta a gallérjánál fogva Simiont, és közvetlen közletről belesziszegte az arcába:

– Él, érzem, hogy él! Megtaláljuk, érted?

Átmentek Abrudbányán, és másnap hajnalban a távolban megpillantották Zalatnát az alattuk elterülő Ompoly völgyében. A város felett fekete füst terjengett, és a tegnapelőtt még oly büszke, dúsgazdag bányaváros most üszkös romokban hevert. A mócok még az oláh templomot sem kímélték, minden porig égett.

Az utcákon mindenütt temetetlen holtak feküdtek, fojtogató volt a hullaszag. A megcsonkított testekből hollók és kutyák lakmároztak. A legtöbb holtat a magyarok templomának üszkös romjai körül találták. Döbbsent némán álltak meg a főtéren. Csak néhány elkésett oláh fosztogatót láttak, és egy-két, tébolyultan bolyongó asszonyt, árva gyereket, akiket már nem bántottak a vértől megcsömörlött gyilkosok.

– Meg kellene keresnünk a Biharyházat – javasolta Simion.

Az egyik félig leégett porta előtt egy tízévesforma fiúcskát találtak. Toprongyos ruhája szerint helyi oláh lehetett az istenadta. A láttukra el akart bújni, de Simion kedves szavakkal és egy darab kolbásszal meg kenyérrel odacsalta. A fiúcska mohón befalta az ételt, Simion türelmesen megvárta, amíg végez.

– Hogy hívnak? Mi történt veled? A családod? – kérdezte.

– Petrunak hívnak – mondta a gyerkőc remegő szájjal. – Az apám ispáni kocsis volt a bányaauradalomban. Amikor kitört a vész, elbújtatott a pincében két szomszéd családot. De megtalálták őket. Agyonverték mindet az udvaron, aztán mi jöttünk sorra.

Hisztérikus sírásban tört ki. A két férfi döbbsenten várta a folytatást.

A fiúcska azonban nem volt képes szavakba önteni a borzalmat, inkább kézen fogta Simiont, és bevezette őket az udvarra. Iszonyatos látvány tárult eléjük. Az udvaron szerteszét legálább tucatnyi hulla feküdt, groteszk módon kicsavart végtagokkal. A hullák bűze mindent betöltött. Egy férfi testét a végtagjainál fogva felszegezték a kútkávéra. Farkas látta, hogy tőből levágták mindkét kézfejét, a hátáról pedig csíkokban lenyúzták a bőrt. Az ifjú a falnak támaszkodott, és mindent kiadott magából.

[...]

1850 májusa volt akkor. Amint befele haladtak a Magyar utcán az elpusztított városba, Ádámnak ismét elszorult a szíve. A legtöbb ház romosan, lakatlanul éktelenkedett még mindig. A dudva, a muhar felverte a gazdátlan udvarokat. Kóbor, éhes kutyák eredtek a nyomukba, hátha lepottyan valami maradék közéjük. Betti belekarolt, és borzongva bújt hozzá.

– Hiába meséltél róla, nem tudtam elképzelni, hogy milyen a valóságban.

– Nekünk kell újjáépíteni ezt a várost, és étellel megtölteni – felelte Ádám dacosan. – Szép, nehéz feladat lesz.

Bekanyarodtak a fogadó elé, Ádám nyelt egyet, amint meglátta az ókollégium még mindig romos, rogyadozó épülettömbjét. Nem tudta megszokni ezt a látványt. Amint elhaladtak mellette, belátott az egyik terembe a kitört keretű ablakon keresztül. Néhány gyermek ült a padokban, és egy tanár magyarázott nekik a tábla mellől.

– Valaki megkezdte a tanítást – csodálkozott, és felállt a bakon, hogy job-

ban lásson. Felismerte, Incze Dániel volt az, régi kedves tanára.

– Gyere – mondta a feleségének, és lehuppant a földre a szekérről, majd lesegítette Bettit. – Beszélnem kell veled, ismerem.

Bementek az épületbe, Ádám elégedetten látta, hogy a romokat már eltakarították, de a füst és korom semmivel nem összetéveszthető szaga kiirthatatlanul áradt mindenünnen. A teremnek, ahol a tanítás folyt, belül nem volt ajtaja. Az ajtófélfát kopogtatta meg, mire a tanár megállt a beszédben, és kíváncsian nézett a fiatal párra, aztán a szemében fény csillant, felismerte Ádámot.

– Kolléga! Muzsnai Ádám! Ön itt? Az édesapja mesélte, hogy Balázsfalvára nősült.

– Hazajöttünk, professzor úr – mondta mosolyogva Ádám. – Látom, tanít. Öröömre szolgál.

– Eh, csupán nemrégiben kezdtünk hozzá – legyintett Incze szelíden. – A hatalom nem engedi, hogy újranyissuk a kollégiumot, igaz, jelenleg még eszközünk se lenne rá. De talán jövőre... Most csupán köztanítók vagyunk. Az elemistákat pallérozzuk.

– Kiket fed a többes szám, professzor úr?

– Hát Vajna Antal urat, a jogprofesszort. Ő az igazi lelke itt mindennek, nem én! Az ő ereje, lelkesedése nélkül mit sem tennénk. Ő hajt minket előre. Összeszedtünk vagy negyven gyereket, az első tanítványaink. Magunk tettük rendbe ezt a termet. És mögöttünk, a másik szobában ott a könyvtár maradványa. Háromszáz kötet, kolléga. Mit szól? Háromszáz a negyvenezerből. De mit is fecsegek annyit? Vajnáról beszéltem. Elneveztem Deukaliónnak. Persze nem örült.

– Deukalión volt az, aki kövekből embereket teremtett egykor, Zeusz özönvize után? – kérdezte Betti.

– Igen – nevetett fel Incze. – Találó, nem? Vajna professzor, a mi Deukaliónunk!

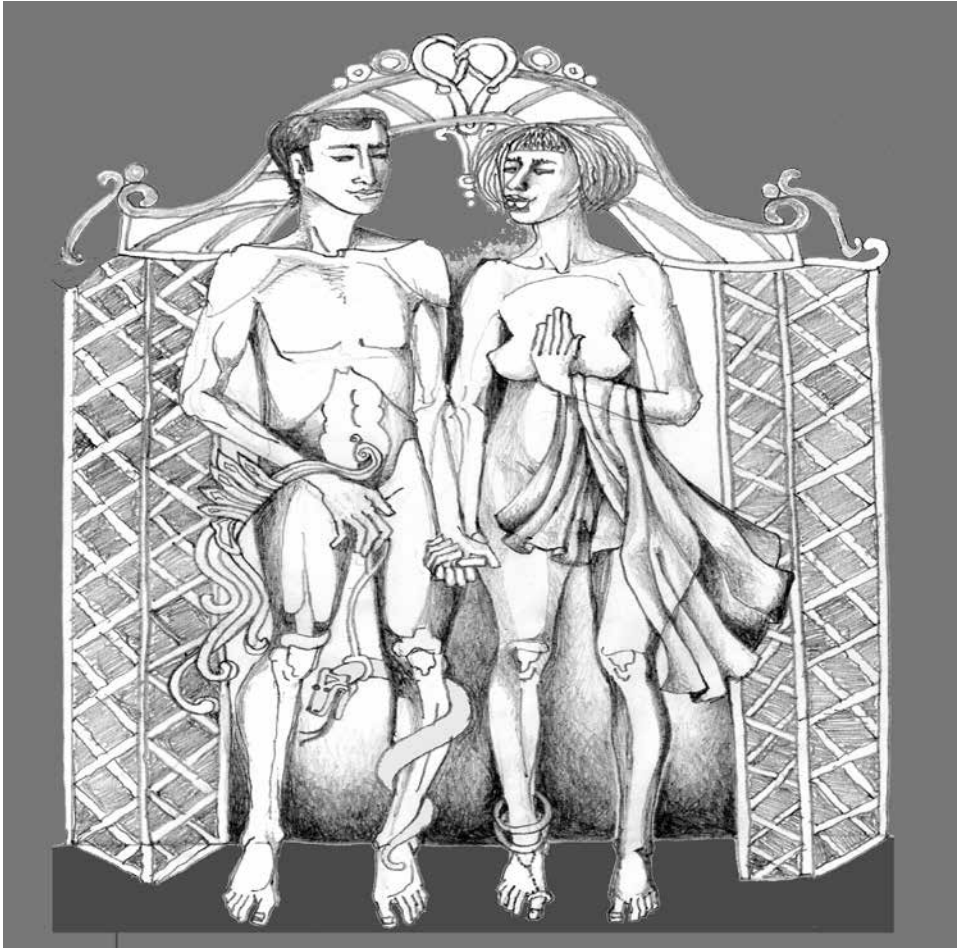
Ádám szemében két könnycsepp jelent meg, amint erre a lelkes tanárra és a háttérből őket bámuló sovány, félnék tekintetű kölykökre nézett. Abban a

pillanatban már tudta, hogy mit kell tennie.

– Professzor úr! Ha kell még egy tanító, én örömet beállok.

– Nagyszerű volna, fiam, de a fizetség... Hm. Az bizony elég vékony. Mondhatni semmi, még egy ideig.

– Nem is fizetségért jönnek, professzor úr. Csak úgy, lelkesedésből. Kövekből embereket teremteni.

Kéz a kézben